

İRTİCAL KAVRAMI VE ŞU'ARÂ TEZKİRELERİNE GÖRE İRTİCALEN
ŞİİR SÖYLEYEN ŞAİRLER
“EXTEMPORIZATION” CONCEPT AND POETS WHO TELL
EXTEMPORIZING POETRY ACCORDING TO COLLECTION OF
BIOGRAPHIES

KENAN ERDOĞAN

Prof. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Prof. Dr., Manisa Celal Bayar University, Fac. of Science and Literature, Dep. of Turkish Language and Literature
kerdogan45@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0009-6249-8030>

EKİM ORTAÇ ULUDÜZ

Arş. Gör., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Res. Assist., İzmir Kâtip Çelebi University, Fac. of Social Sciences and Humanities, Dep. of Turkish Language and Literature
ekimortac.uluduz@ikc.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-8307-857X>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute
TAED-66, Eylül - September 2019 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-Article Types : Araştırma Makalesi-Research Article
Çeliş Tarihi-Received Date : 03.05.2019
Kabul Tarihi-Accepted Date : 29.07.2019
Sayfa-Pages : 1-25

 <http://dx.doi.org/10.14922/Turkiyat4198>

www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunitaead>

This article was checked by

 iThenticate®

İRTİCÂL KAVRAMI VE ŞU'ARÂ TEZKİRELERİNE GÖRE İRTİCALEN
ŞİİR SÖYLEYEN ŞAİRLER
“EXTEMPORIZATION” CONCEPT AND POETS WHO TELL
EXTEMPORIZING POETRY ACCORDING TO COLLECTION OF
BIOGRAPHIES

KENAN ERDOĞAN-EKİM ORTAÇ ULUDÜZ

Öz

İrticalen şiir söyleme geleneği halk şiirine özgü ritüellerden biridir. Şairlerinin atışma şeklinde gerçekleştirdikleri bu gelenek, zamanla usta-çırak ilişkisiyle olgunlaştırılır. Âşıkların genelde sazlı olarak icra edip söyledikleri bu tarz şiirler klasik Türk edebiyatında yaygın olarak kullanılmamaktadır. Ancak bu durum, divan şairlerinin irticalen şiir söyleme kabiliyetlerinin olmadığı veya bu tarzda şiir söylemedikleri manasına gelmemektedir. Kaynaklar incelendiğinde divan şairlerinin herhangi bir vaka karşısında söyledikleri irticalî şiirlere rastlanır. Şairlerinden farklı olarak divan şairleri, bu tarz manzumeleri karşılıklı olarak değil genellikle bir olay karşısında söylerler. Bu olaylara göre şekillenen şiirlerin muhtevası hâliyle farklılık göstermektedir. Söylenen şiirlerin büyük çoğunluğu mizah içermekle beraber hiciv, övgü, ölüm gibi konular üzerine söylenmiş şiirler de bulunmaktadır. Şu'arâ tezkireleri incelendiğinde birçok divan şairinin irticalî şiirlere meyli olduğu görülmektedir. Özellikle Âşık Çelebi, Kınalızâde Hasan Çelebi ve Gelibolulu Âlî'nin diğer tezkirelere nazaran daha fazla irticalî şiiri kaydetmeleri ve kendi söyledikleri irticalî şiirlere eserlerinin belli bölümlerinde yer vermeleri, divan şairlerinin bu tarz şiirlere gösterdikleri itibar açısından dikkate değerdir. Hazırlanan çalışmada “irtical” kavramı üzerinde durulmuş, klasik Türk edebiyatı sahasında az görülen bu tarz şiirlerin şu'arâ tezkireleri taranarak örnekleri toplanmış ve şiirler tasnif edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İrticâl (doğaçlama), Bedihe, Şiir, Tezkire

Abstract

Extemporization poetry tradition is one of the rituals of folk poetry. This tradition, which was realized by the folk poets in mutual terms, is matured with the master-apprentice relationship in time. These kinds of poems, which the folk poets generally perform with music, are not widely used in classical Turkish literature. However, this does not mean that the poets of classical Turkish literature do not have the ability to extemporization poems or say poems in this way. When the sources are examined, extemporization poems written by classical Turkish literature poets in the face of an event are found. Unlike folk poets, classical poets often say that they are not mutually opposite to such an event. The content of the poems shaped according to these events is different. Although the majority of the extemporization poems contain humor, there are poems about satire, praise and death. The most important biographical sources in classical Turkish literature are the poet biography books. In these books, it was found that some poets had an interest in extemporization poems. Especially, they wrote more extemporization poems than Âşık Çelebi, Kınalızâde Hasan Çelebi and Gelibolulu Âlî other biographical books. They also wrote their own extemporization poems in certain parts of their works. This situation is noteworthy in terms of the reputation of classical poets of Turkish poets. In this study, the concept of “extemporization ” is emphasized. Examples of these poems which are few in classical Turkish literature are taken from biographical sources and classified.

Key Words: Extemporization, Spontaneity, Poem, Collection of Biographies

Giriş

Klasik Türk şiiri, bağlı olduğu gelenek dolayısıyla şairler tarafından pek çok husus göz önünde bulundurularak oluşturulan girift bir yapıya sahiptir. Şiirde bulunması gereken vezin, redif, mana ve ahenk unsurlarının varlığı, şairin bir manzumeyi oluşturması için birçok unsuru bir arada düşünmesini gerektirir. Klasik şiirin bu formu, irticalen şiir söylemeyi daha müşkil kılmaktadır. Halk şiirinde bir ritüel hâlini almış bu tarz şiirlerin, divan şiirinde “gelenek” olarak bir karşılığı yoktur. Buna rağmen bu sahada da irticalen şiir örneklerinin bulunduğunu söylemek mümkündür.

İrtical, “Bilâ-tefekkür söz söylemek, hazır cevaplık” (Redhouse 2016:16) olarak tanımlanmaktadır. “İrtical kelimesi daha çok şiir için kullanılır. Kıt’a, müfred gibi şiir parçaları irticalen söylenebilmektedir. Bunun yanında usta şairlerin, manzumelerindeki matla’ları irticalen söyledikleri ve sonra manzume şekline dönüştürdükleri de yaygındır. İrtical, gönle birdenbire doğan bir düşüncenin en güzel şekilde ifadesidir.” (Pala 2011:235). “Cahiliye Devri’nde Araplar şiirlerini ve hitabelerini irticalen söylemişlerdir. Kadınların ninnileri, deve çobanlarının şarkıları hep irticalî olmuştur. İrticalî şiirler daha sonraları belirli merasim dâhilinde inşâd edilerek törensel bir mahiyet kazanmıştır.” (Durmuş 2000:460).

Bu gelenek, Türk edebiyatında daha çok halk şiirinde, badeli âşıkların karşılıklı atışma şeklinde icra ettikleri şiirlerde görülmektedir. Düşünmeden şiir icra edebilmek, halk şiirinin formu ve sazlı âşıkların hayal dünyası düşünüldüğünde, bu şiir yapısına daha uygun düşmektedir. Saz çalmanın tabii bir sonucu olarak bunlar, ürünlerini çeşitli toplulukların önünde sunarlar. Hem önceden düşünerek, olgunlaştırarak yazdıkları veya söyledikleri eserleri hem de irticalen ortaya koydukları eserleri arz ederler (Oğuz 2015:312). “İrticalen şiir söyleyen âşıkların çoğu ümmi olmakla beraber bu yetenek ümmi olmayanlarda da görülmüştür. İrticalen şiir söylemek bir öğrenim işinden çok yeteneğe ve doğuştan gelen özelliklere bağlıdır. Âşıklık geleneği içinde önemli bir yeri olan “badeli âşık”ların rüyalarında pir elinden bade içerken, pirden irticalen şiir söylemenin sırlarını öğrendiklerine inanılır” (Artun 2014:269). “Saz şairleri kendilerini türlü bakımlardan, klasik şairlerden üstün sayarlar. Evvela herhangi bir mevzu üzerine, herhangi bir kafiye ile derhal bir manzume söyleyivermek kudreti, onların başlıca övünme sebepleridir. Hakikaten klasik şairler arasında “irtical” denilen bu kudret çok nadirdir” (Köprülü 1999:171).

Divan şairleri hakkında derli toplu bilgiye ulaştığımız biyografik kaynakların başında gelen şu’arâ tezkireleri bu gözle incelendiğinde irticalen şiir söyleme kabiliyeti olan birçok divan şairi olduğu görülmektedir. Oldukça hacimli nesir eserler olan tezkirelerde, müelliflerin okuyucuyu sıkmamak için araya bazı hikâyeler yahut latifeleri eklediklerini biliyoruz. Tezkirecinin çoğunlukla şahit olduğu bu kısa hikâyeler sonunda veya bir olay karşısında irticalen söylenmiş şiir örneklerini görmekteyiz. Tezkirelerden derlenen şiir örneklerinden, irticalen söylenmiş şiirlerin birçoğunda latife, mütayebe (inceliği olan karşılıklı şaka) veya klasik şiire has, zarif kelime oyunlarına rastlanmaktadır. Gelibolulu Âlî, Kühü’l-ahbâr’ın Şem’î maddesinde bir hadiseyi şu şekilde aktarır:

“Şem’î ve Mesihî beraber Galata’ya giderler. Kilisenin güzellerini seyretmek için oraya varırlar. Şairlerden biri onları görürnce “bedihe” şu kıtayı söylemiştir:

*Ġalaṭada Mesihî deyre varmış
Meger Şem'î anuñla bile ġitmiş
İşidenler ġalaṭ idüp didiler
Mesihî kiliseye mum iletmiş*” (İsen 1994:235)

Divan şiiri formunun irticalen şiir söylemeyi güç kıldığını belirtmiştik. Tahir Olgun (Tâhirü'l-Mevlevî), *Edebiyat Lugatı* isimli eserinin irtical maddesinde konuyla alakalı şu yorumu yapmıştır:

“İrticâlen bir mısra' bir beyt, nihâyet bir kıt'a yazılabileceğini kabul ederim. Çünkü bittecribe anladım. Lâkin bir gazel yahut bir kasîde yazılabileceğini aklım kesmez. Bundan dolayı Nef'î'nin Dördüncü Murâd huzurunda irticalen okumuş olduğu söylenen müsammât kasîdesinin, bedâheten tanzimi hakkındaki rivâyete masal derim. Eğer hakîkten böyle bir hâdisе olmuş ise Nef'î o kasîdeyi evvelce düşünmek, taşınmak ve bozmak, yazmak suretiyle tanzim ve hıfz etmiş, sonra fevkalâdelik göstermek için o mârifeti ibrâz eylemiştir”(1973:70-71).

Tahir Olgun ayrıca irticalin Türk şiirinde pek az oluşu ve eski şiir formunda zor şekilde meydana geldiğini belirtmek için Ziya Paşa'nın

*“İşte bu sebebledir ki el'ân
Türkîde yok irticâle imkân”*

mısrasını örnek olarak verir.

Tahir Olgun beyit ve kıta gibi biçimlerde irticalî şiirlerin söylenebilir ancak gazel ve kasîde gibi daha hacimli nazım şekillerinde irticalî söylemenin zorluğundan hatta imkânsızlığından bahsetmektedir. Şu'arâ tezkirelerinden derlenen örnekler Tahir Olgun'un görüşleriyle uyusmaktadır. Bu örneklerde irticalî söylenmiş 52 farklı manzume örneğinin içerisinden yalnızca biri gazel formunda olmakla beraber kasîde nazım şeklinde söylenmiş şiir örneği yer almamaktadır. Diğer örneklerin hepsi beyit, kıt'a yahut rubaî nazım şekillerinde söylenmiştir. Ziya Paşa'nın da “Türkîde yok irticâle imkân” mısraı yine gazel ve kasîde gibi formlarda irticalî şiirlerin yazılamayacağı fikrinin aktarılmak istendiğini düşündürmektedir.

Fakat tezkirelerin sunduğu irticalî şiirlerin sayısı ve tezkirelere girmemiş irticalî şiirler düşünüldüğünde bu tarzda bir hayli şiir söylenmiş olduğu tahmin edilebilir. Örneğin Latîfi yazmış olduğu tezkirenin La'li maddesinde, şairin sohbet zamanlarında şiirlerinin birçoğunu düşünmeden söylediği ve bu tarzda birçok ferd ve rubaî söyleyebildiğini belirtmiştir ancak La'li'nin irticalen söylediği herhangi bir şiiri kaydetmemiştir:

*Ekşer-i eş'ârı bî-te'emmül ü tefekkür hîn-i şoḡbetde ve zamân-ı
muşâḡabetde vâkı' olurdu ve nice ferd ü rubâ'îyi bedîhe söylerdi”*

(Canım 2000: 489).

Diğer tezkirelerde de benzer durumlar bulunmaktadır. İrticalen şiir söyleme yeteneğine sahip olduğu söylenen Hâverî-i 'Acem, Müftü, Çağşurcu Şeyhî, Hitâbî, Mehmed Çelebi, Cevrî, Dervîş Hilmî, Nâsır Dede'nin irticalen söyledikleri şiir

örnekleri verilmemiştir. Bu durum kaydedilen şiirlerin dışında birçok irticalî şiir söylendiğini akla getirmektedir.

Tahir Olgun'un, irticalen söylenen şiirlerin nazım şekilleriyle alakalı düşüncelerini belirtirken ayrıca İsmail Safa'nın irticalen tarih düşürdüğü bir beyti kaydeder:

*Hâlişâne bir du'adır maqşadım târîhden
İrticalen söyledim geldim de şevk ü gayrete*

Beyit ile tarih düşürmenin zorluğu herkesin malumudur. Arap alfabesine has sayı sistematığı içerisinde irticalen şiir söylemek bu durumu ayrıca müşkil kılmaktadır. Tezkirelerde irticalen düşülmüş tarih beyitlerinin sayısı azımsanmayacak derecededir. Örnekleri “Bediheten Tarih Düşürme” başlığı altında aşağıda verilen bu şiirler yine irticalî şiirlerin klasik Türk şiirindeki yeri açısından dikkate değerdir.

Hüseyin Kazım Kadri'nin “irtical” maddesinde Nevres ve İzzet Molla'dan verdiği örnekler ise irticalen şiir söylemenin klasik Türk şiirinin son dönemlerinde de devam ettiğinin ispatı niteliğindedir:

*“Bilinmez anın mı bu rengin gazel
Yâhûd ben mi tarh eyledim mürtecel (İzzet Molla)
Mürtecel medhinde tab'-ı rüşenim ol rütbe kim (Nevres)”*

Tezkirelerde birdenbire, düşünmeden şiir söyleme anlamında “irtical” kelimesi sıklıkla geçmektedir. Bu kelimeyle yakın anlamlı olarak ise “bi'l-bedâhe, bediheci, bedihe-gû, bedâheten, ale'l-fevr,”¹ kelimeleri kullanılmıştır. Tezkire müellifleri herhangi bir şairin, şiir yeteneğine dair değerlendirme yaptıkları bölümde, eğer şair bu kabiliyete sahipse, özellikle “bedihe-gû” tabirini kullanmış ve çoğunlukla bir vaka karşısında şairin “bediheten” söylediği bir manzumeyi örnek olarak vermiştir.

Tezkirelerden alınan örneklerin hepsi, yaşanan bir vaka karşısında divan şairinin, tezkire müellifinin yahut bilinmeyen bir şahsın söylediği manzum parçalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu vakalara binaen manzumelerin anlam dünyası çeşitlilik gösterir. Toplanan verilerde tasnif yoluna gidilirken şiirlerin hangi konu karşısında söylendiğine bağlı kalmaya özen gösterilip başlıklandırma da buna göre yapılmıştır. Manzume hangi vaka karşısında söylenmişse tezkirelerden yapılan alıntılar, vakanın anlatılmaya başlandığı kısımdan itibaren alınmıştır. Başlıklar; “Övgü İçeren Bediheler”, “Hiciv İçeren Bediheler”, “Sevgiliye-Güzele İthafen Söylenmiş Bediheler”, “Bediheten Tarih Düşürme”, “Müstehcen İfadeler İçeren Bediheler”, “Gazel Formunda Söylenmiş Bedihe”, “Bediheci Olarak Övülen Fakat Şiir Örnekleri Verilmeyen Şairler”, “Ölüme Binâen Söylenmiş Bediheler” olarak belirlenmiştir fakat bu tasnif kesin çizgilerle birbirinden ayrılmamakla beraber bir başlık altındaki manzumenin bazen farklı bir başlığa dâhil edilebileceğini de

¹İrticalen söylenmiş şiirleri tasvir için kullanılan farklı kelimeler, şiiri söyleme zamanı açısından farklı anlamlar içerebilmektedir. Örneğin “irticalen” ve “bediheten” kelimelerinin Arap şiirinde, biraz düşünüp söyleme veya birdenbire söyleme gibi anlam farklılıkları olabilmektedir. Ancak tezkire müelliflerinin bu farkı gözetmeyip ikisini aynı manada kullandıkları düşünülmektedir. Konuyla alakalı “Erdoğan, Kenan (2010); “İrtical, Yozgatlı Mehmed Said Fenni Divanı'nda Bedihencilik (İrtical-Doğaçlama) ve Yozgat'taki Kültür Ortamı”, *Şehriyar*, Yıl 2, Sayı 15, s. 42-45.” adlı makalede bilgi verilmiştir. Ayrıca bu çalışmada Fenni'nin irticalen söylediği bir gazel üzerinde durulmuştur. Tezkirelerde gazel nazım türünde irticalî söylenmiş yalnızca bir şiir örneği bulunmaktadır. Divanlar da incelendiğinde bu tarz şiirlerin artması muhtemeldir.

belirtmek gerekir. Bedîhelerin büyük bir kısmı nükte ve şaka içermektedir. Dolayısıyla farklı tasniflerin de yapılabilmesi muhtemeldir. Kullanılan şu'arâ tezkirelerinin hepsi yayımlanmış eserler olmasından dolayı alıntı yapılan tezkirenin yayımlanmış olan çeviri yazısındaki imlaya bağlı kalınmıştır.

1- Sevgiliye-Güzele İthafen Söylenmiş Bedîheler

Bilindiği üzere divan şiirindeki “sevgili” tipi genellikle soyut, ulaşılmaz bir varlıktır. Herhangi bir şiir incelendiğinde, şiirin ithaf edildiği kişinin cinsiyeti veya hüviyetine dair bir yorum yapmak kolay değildir. Ancak bedîhelerde gördüğümüz “güzel” çoğunlukla sosyal hayatın içerisinde ve şairin gördüğü, karşılaştığı veya kavuşamadığı beşeri bir sevgili tiplemesi olarak karşımızdadır:

“Hayâlî Beg

Bir bölük hayderî ile Rûm illerine gül-geşt iderek kasaba-i Vardara ki uğramışlar. İçlerinde hûb-rûlardan birinüñ tığ-ı cezbesi ile Hayâlî gibi maḥbûb-ı maṭlûbuñ ciğerin delüp yüregın togramışlar. Ya'nî ki ol cevânlardan birine 'âşık olmuş. Bedîhe bu matla'-ı garrâyı diyüp zümrelerine lâhık olmuş.

Min nazmihî

Çehresinde görelî lem'a-i nûr-ı nebevî

Bir yaluñ yüzli ışık şevkine oldum 'alevî” (İsen 1994:202).

“Melîhî

Merḫûm Monla Melîhî kulağında bir dâne inci küpelü bir dil-bere rast gelüp bu beyti diyüp oğduḫda

Beyt:

Müşterî oldı gönül bir sanem-i meh-çihre

Ki benâgüşına bir dâne süreyyâ şalınur

Dilber tündlik idüp bir tabancı urup ağzından burnundan ḫan geldükde bedîheten bu beyti dir.

Beyt:

Lebinsüz her ne mey ki içdüm ise

Urup bir sille burnumdan getürdi” (Kılıç 2010:829-830).

“Celâl Beg²

Bir cevân var idi ki Ka'be-i küymü tavâf idenlerüñ cânları ḫurbân-vâr idi. Bir gün kemâl-i leṭâfetle 'arz-ı dîdâr idüp bedîdâr oldı. Celâl Beg merḫûm ve bu ḫaḫîr-i maḥmûm bedîhe birer matla' dimege güyâki müllim-i ḡaybî cenâbından emr olındı. Fe lâ cerem evvelâ ol emîr-i muḫterem

² Bedîhe, Gelibolulu Âfî ile karşılıklı olarak söylenmiştir.

Nazm

‘İd-i vaşluña irişmege tek imkân olsun
Bir başum var yoluna ol dağı kurbân olsun

mafla‘ını söyledi. Ve ol hânde bu haķır dağı

Nazm

Öldürürsün seni cân ile gönülden seveni
Beni evvel beni ey gözleri kıttâl beni

mafla‘ını edâ eyledüm” (İsen 1994:301).

“Şemsî Paşa³

Bir dilber-i şîrîn şemâ‘il gördükde ol Hüsrev-i melek-haşâ‘il şu gibi serv-
kaddine mâ‘il olup ol gonçe-i nev-reste kağı bāğdan kopmuş ve ol ‘âlem-i
hüsnün mâhî ne yirden toğmuş

Mısrâ‘:

Kimünî qolındadır ol çeşmi şāhbāz ‘aceb

diyü istifsār itdüklerinde benüm olduğın iş‘ār iderler. İttifaķ ol gice şoĥbet-i
rūhānî olup idāre-i yāķūt-ı rummānî olunduķda hıdmet-i salţanat-penāhî ol
serv-i gül-‘izāra hevādār olup taleb-i vişāl ve nā‘il-i cemālî olduğın iş‘ār için
gelün birer mısrā‘ diyelüm ben bu mısrā‘ı didüm diyüp oķurlar.

Mısrâ‘:

Bugün ben bir cevān gördüm ‘aceb maĥbūb u ra‘nādūr

Ben dağı bi‘l-bedāhe bu mısrā‘ı didüm diyüp oķumuş idüm.

Mısrâ‘:

Vişāline heves kılmak anuñ bir qurı sevdādūr” (Kutluk 1989:524).

“Mıhrî

Merĥūm Sulţān Aĥmediñ meclisine dāĥil ve mu‘āşırları olan şu‘arā ile
leţā‘ife mâ‘il hattā İskender-nām bir cevān-ı sām-endāmı ser-vakt-i töĥmete
vāşıl bir nāzenñ-i bî-mu‘ādil iken dāmen-i ‘ıffetine dest-i bigāne furşat
bulmadı. Ve pîrāhen-i ‘ismetine ‘uşşāķ-ı müştāķ-ı ferzāneden kimse vāşıl
olmadı. Hattā bir gün bedāhe dimişdür.

³ Bedāhe, Kınalızāde Hasan Çelebi tarafından söylenmiştir.

Beyt

Nice İskenderi la 'lüm zülâli
Şuya iletdi vü şusız getürdi

beytini inşâ eylemişdür” (İsen 1994:164).

“Hayâlî-i Ma'rûf

Hayâlî galebe-i keyfiyyetle münâsib-i hâl ba'z-ı ebyât okuyup ve bi'l-cümle keşf-i râz ve 'arz-ı niyâz itdi. Dilber bu encümende bu vaz'dan âzürde-hâûr olup hâzırlar dehşetinden ve Hayâlî Beg'ün saîvetinden hayf idüp izhâr idemeyüp ammâ gamze-künân, ser-fürû ve girih-i zülf ü çân-i ebrû ile dağ kanâ'at idemeyüp ber-muktezâ-yı istiğnâ-yı hûbî ve celâl-i kemâl-i ma'hibûbî zîr-i leb harf-zenân ve ta'ne-künân, dehân-cünbân oldu. Hayâlî Beg çün dilberün sevdüğine vâkıf oldu bediheten bu ma'la'ı okıdı ve 'arîf oldu.

Ma'la'ı:

Nigârün itdügi düşnâm baña zevk-i cân idür

Nice zevk itmeyem ki 'âlem-i gayb armağanıdır” (Kılıç 2010:1551).

2- Hiciv ve Eleştiri İçeren Bedîheler

Hiciv içeren şiirler genellikle düşünülerek yazılmış, toplumda herhangi bir aksaklığı gidermek, bir adaletsizliği ortadan kaldırmak veya bir şahsı yermek için söylenmiş manzumelerdir. Şu'arâ tezkirelerinde karşılaştığımız bediheten söylenmiş hiciv şiirleri, içerisinde genelde nükte olmakla beraber bir şahsa karşı dile getirilmiş şiirler olarak karşımıza çıkmaktadır. Şâir Refikî'nin ise Edirne şehrine karşı sitem içeren bir bedihe söylemesi dikkat çeken örneklerdendir. Gınâyî, Tırâşî, Basîrî, Mesihî, Hayâlî, Husrev, Derûnî, Monla Gazâlî'nin manzumeleri ile Sucûdî ve Revânî'nin karşılıklı bediheleri hiciv içeren örnekler olarak bu başlık altında değerlendirilebilir:

“Gmâ'î

Ma'lûm-ı erbâb-ı 'uqûl ola ki şehr-i İstanbul'da bir merd-i bisyâr-gû ve herze-gird-i bed-hû hadd-i zâtında yâr-ı muşâhib ve hemîşe mülâzemet-i erbâb-ı menâsib idüp kelimât-ı nâ-münâsible nâkil-i rivâyet-i bî-tedbîr ve nâşir-i hikâyât-ı İbn-i Keşîr olup müstem'an-ı fazîlet-iktisâb ve hoş-fehîmân-ı mü'eddeb mezkûrî İbn-i Keşîr lakabıyla mülâkka'b itmişler. İttifâken bir kerre çapudanlıkla vezîr olan Piyâle Paşa'nun şohbet-i sürür-efzâsına irişüp 'âdet-i kadîme üzre güftâre gelüp İbn-i Keşîr ba'z-ı kelimât takrîrine şürû' itdükte müşârünileyh Gmâ'î ol meclisde bulunup mezkûruñ bu deñlü güftâr-ı dürûğa iksâr ile ibrâm u ikdâmın gördükde bu beyti bediheten anlaruñ kalem-i kır-fâm ile erçâm itmişler. Beyt:

Meclisi şıklaş ile eyledi sîr

N'aceb mükşîr olur İbn-i Keşîr” (Solmaz 2005:457)

“Tırāşī

Andan mā‘adā Meryem-nām mezmūm-ış u ‘ām olan ‘avretüñ Bodur ‘İsā-nām bir kaşīrū‘l-kāme ođlı yetiřüp babası penbe-düz olmađla beyne‘l-enām Eskicizāde diyu řöhret bulup ve bir tariķla yeñiçeri zümresine katılup mezbūr Tırāşīye yeñiçerilik şatduķda ya‘nī ki sengi ta‘nı ile řab‘ı řiřesini ufatduķda bu bediheyi söylemiřdi.

Min hezlihī

Niye büyüklenür Bodur ‘İsā
Bilirüz Meryem idüğün anesin

Yeñiçeri bölükli şatma bize
Eskicizāde şoñradan nicesin” (İsen 1994:296).

“Sāğarī

Menķıldür ki merħūm Refikī şehr-i Edimenüñ balçığından āzürde-hātır olur ve bu maķūle bir bedihe nazmı iřtihār bulur.

Nazm

İlāhī lutf idüp kırtar bizi bu şehr-i bātıldan
Kişi anı ne seyr itsün geçilmez āb ile gilden” (İsen 1994:225)

“Derūnī

Mezkūr zamān ile bir cevān-ı nā-mihribāna ‘āşık-ı nā-tüvān iken bir meclisde şeytan laķabla şöhret bulmuş bir raķib-i dīv-siret dil-berine bāde-i nāb şundukda ‘alā-vechi‘l-‘itāb bu beyti bedihe dimiş ol ađyārı ziřt-kirdānuñ gūrlığına:

Sākiyā öpme raķibüñ ayağın eyle şikest
Ādem oldur ki sıya kaşd ile şeytān ayağın” (Solmaz 2005:304)

“Basırī

Mezmū‘dur ki mezbūr bir gün menba‘u‘l-ma‘ānī merħūm Revāniye varur ve cerr kaşdın idüp bir kaşīde virür. Anuñ dađı mizācında imsāk u hisset gālib olmađla gördükde hoş gelmez ve cerr-i şakīl ihsās itdükte yüzi gülmez.

Kıt‘a:

Cerr için şā‘ire kıt‘a ya kaşāyid ileden
Beñzer āña sata bostancıya terhūn u tere
Eblehi gör iledür Hinde biber Mışra şeker
Bir şeyi tuhfē ider kıpduğı bitdügi yire

⁴ Bedihe, Refikī mahlaslı şair tarafından söylenmiştir.

⁵ Bedihe, Revānī tarafından söylenmiştir.

Revānî Beg dağı kemāl-i kereminden izhār-ı bezl-i sehā ve in'ām-ı lıftu 'atā gösterüp Basîrînüñ başar-ı hırşına başmak için řadaķāt-ı 'āmdan birķaç aķçe gönderür ve keşret ü kılletinden tereddüt idüp kethüdā ile gāh gönderür ve gāh yoldan döndürür. Meger gönderdügi aķçe dağı 'adedde on imiř beři kızıl ve beři kurşun imiř. Onu gördükde Basîrî dağı bu huşuşdan gāyet münfā' il ü münkesir olup ĥālî diger-gün olur. Bu kıt'ayla ĥabs ü ĥissetini nazma getirür bi'l-bedāhe kethüdā ile ĥuzūrına gönderür.

Kıt'a:

*Revānîyle meger Pinti Ĥamîdüñ
Bir aradan yaradılmış revānı
Birinüñ vaşf-ı nānı lā-yezükün
Birinüñ na't-ı ābı len-terānı
Ne deñlü nām var Pinti Ĥamîdüñ
İki ol deñlüdür āb-ı revānı”*(Canım 2000:190-191).

“Ĥayālî-i Ma'rûf

Kezālik İstanbul'da muřāhebet ü müvāsenet üzre idük. Yigirmi yıl hem-dem oldum, bir ĥavlınden remîde ve bir fî'linden rencîde olmadum. Bir gün İstanbul'da ũonanma olup bir dükkānda bizümle ĥaylı rindān germiyyetle bezzāzistānda bu maţla'ın oķıdı idi.

Maţlā':

*Rüz-ı rüşenden n'ola enver olursa řāmumuz
Mihr-i 'ālem-tābdan yaķar çerāđi cāmumuz*

Ĥaķîr dağı bî-te'emmül ana “bu maţlā' terziķdür. Cām çerāđı mihrden yaķmađla bezm-i řām rüzdan rüşen olmaķ lāzım gelmez. Cām mihrden rüşen gerekdür ki řām bezm-i rüzdan rüşenter ola” didüm. İstihzā ũarıķıyla “sen olsañ nice dir idüñ” didi. Ben ĥaķîr bî-bāķ u ũarab-nāķ “böyle gerekdür” didüm bi'l-bedāhe oķıdum.

Li-muĥarririhi:

*Bezmümüzle rüzdan rüşen olupdur řāmumuz
Zerre dimez mihr-i 'ālem-tāba zîrā cāmumuz”*(Kılıç 2010:1549).

“Ĥusrev

Mezbür bediĥe-gülukda dağı ĥudretle meşhürdur. Ekābirden biri eřrāf-ı Etrāķdan niçeleri ziyāfet idüp ve kendüsi dağı anlardan peydā olmağla olanca tuĥfelerin tertîb-i zîb ü zînet itdükde Türkün biri yalduzlı sâ'atlerüñ birini görür. Zer-endüd bir ĥokķa kıyā idüp püstun içinde güm kıılır. Şāĥib-meclis çalar sâ'atini yerinde bulmaz. Bu meclisden kimse ĥitmemiřdür lābüd bulunur ola diyu āzürde olmaz. Vaķtā ki bir sâ'at temām olur. Türkün

⁶ Bediĥe, Āřık Çelebi ile karşılıklı olarak söylenmiştir.

*cebindeki sâ'at velvele itmege başlar. Mezbûr Hüsrev o meclîsde hâzîr
olmagın bedîhe bu kıt'ayı nazmla edâ kıılır*

Kıt'a

*Bir şadâ çıkdı içinden kürküñ
Bire ne şu didi biri türküñ*

*Bildiler anı ki sâ'at çaldı
Sâ'atı geldügi sâ'at çaldı*

*Bundan mâ'adâ şâbıku'z-zıkr Cemâlî fuğarâ devesi dimekle mülaqqab Tâbî
maħlas olan bergeşte-ħâlî mübâlağa ile vaşf eyledükde bedîhe bu maħla'ı
dimişdür*

Velehü

*Tâbîyi ögüp şatmak olmuş durur a'mâlî
Gördüñ mi Cemâlîyi olmuş deve dellâli'' (İsen 1994:304).*

“Monlâ Ğazâlî

*Menķüldür ki şehzâde-i celîlü'l-ğadrüñ Düriye-nâm güyendesî otuz aqça ile
vazîfeye kâmkâr ve Kel Kâsım-nâm tanbûr-nevâzı yigirmi beş aqça
yevmiyye ile bülend-iştihâr ve Monlâ daħi ol miğdâr 'ulûfe ile behredâr
olduğda 'arz-ı ħâl ile terâkķî recâ eylemiş. Bedîhe bu maħûle bir kıt'a
söylemiş.*

Kıt'a

*Biri didi bu ħapuda dirlicigüñ nedür didüm
Düriyeden (?) beş eksicek Kel Kâsımuñ berâberi*

*Döndi didi n'olayıdı ırlamacak bile idüñ
Tanburacık çalayidüñ böyle gezince serseri*

...

*Bu daħi meşhûrdur ki bir mübârek bayramda şu'arâ ve nüdemâya fâħîr
ħil'atlar bağışlanmış. Ammâ ki Monlâya cefâ'en bir eski sūf kaftân virilmiş.
Ol daħi bedîhe bu beyti söylemiş. Bir a'lâ girân-mâye câme ħâşîl eylemiş*

Min nazmihî

*Ele garrâ Firengîler bize bir eski sūf fistân
Revâ mıdur gel inşâf eyle andan hey filân fistân⁷'' (İsen 1994:250).*

⁷ Bedîhe, Meşâ'irü's-su'arâ'da da geçmektedir.

“Sücūdî”

Merhûm Revânî Mısır yollarında berf-redif kaşide diyüp ol şehriyâr-ı zî-mahz tâbistan olup berf ne'ydügin bilinmeyen beriyyede nazm eylesinin diyü buyurdukdâ Sücūdî fûrşat bulup

Nazmuhû

*Sovuk sözlerle taldurdun cihânı
Başına qarlar yağsun Revânî*

dimişdür. Revânî dahî mezbûrun nev-cevânlığı hâlîni işrâben

Nazm

*Yüzüñ toķınmaduk yir yok cihânda
Anuñçün didiler sana Sücūdî*

bedîhesi ile cevâb virmişdür” (İsen 1994:178).

3- Bedîheten Tarih Düşürme

Doğum, evlenme, savaş, barış, ölüm... gibi olaylar, çeşitli eserlerin (saray, cami, çeşme, ...) yapılışı ve onarılışı gibi nedenlerle, isim sembolü olarak, çocuklara isim verilirken, padişahların tahta çıkışlarında, mühim mevkilere yapılan tayinlerle ilgili olarak, yangın, deprem, salgın hastalık gibi tabii olaylar tarih düşürme geleneği için birer vesile olurlar (İspirli, 2000:80). Ebced hesabı ile yazılan ve düşünmeden söylenmesi zor olan bu tarz şiir örneklerinde irticalî manzumelerin olması klasik Türk şiirinde irticalen söylenen şiirler açısından önemli örneklerdir.

“Ġarîbî

Mezkûr Ġarîbî ‘âlem-i şebâbda bir şehvâr-ı zerrîn rikâba üftâde-i dil-dâde iken bir dîv-sîret rakîbi hicv itmiş. Mezkûr hicvden hayli ter düşüp kâdıya varır. Müşârünileyh ol eşnâda bedîheten bu târihi ol hârûñ başına tevcîh diyü şebt itmiş bed degül nîkdür.

Beni hicv itdi diyü da‘vâ idüp bir ebleh

Ġâdıya varup itdügi sicillât ile

Ben de inkâr kırup hâşılı bu da‘vânûñ

Didüm ol arada târihini ebyât ile” (Solmaz 2005:459).

“Ġandî

Ba‘de zamânîn ki İstanbula geldi Sulţân Bâyezid Câmî‘i haremide bir dükkân açup gün-â-gün şeker işleri ile bir nice âb-gîne tonatdı. Ve ol eşnâda merhûm Ġayâlî Vezîr-i a‘zam İbrâhîm Paşanuñ iltifâtı bâğında terbiyet-yâfte-i tâze nihâli olup ‘ulûfe ta‘yîni ile bölük halkına ilhâk olındı. Gerdenündeki taķ-ı zerrîn alındı. Ġandî ‘ale‘l-fevr

⁸ Bedîhe, Revânî ile karşılıklı olarak söylenmiştir.

Mısrâ'

*Geçmez oldı Hayâliyâ halkan
târihini didi*" (İsen 1994:260).

"Şerhî

*Sipâhdan Eyyübî Seyyid Hasan Çelebi'dür. Eş'arı bî-hemtâ ve güftârı dil-
güşâ olup Diyâr-ı Âmid'de bir sarây-ı rûh-efzâde müsâfir oldukda bu kıt'ayı
bi'l-bedâhe inşâ idüp hisâb olunduğda mısrâ'ı âhiri târih düşmişdür.*

Kıt'a:

*Kûh [u] deştün elem ü miñneti kâr itdi dile
Bâğ-ı 'âlemde olalum bir iki gün hoş-dil*

*Sû-be-sû seyr iderek Âmid'i şimdi bulduk
'Ays u nüş eylemege bize müheyâ menzil*" (Zavotçu 2009:265).

4- Müstehcen İfadeler İçeren Bedîheler

İrticalen söylenmiş şiir örnekleri, sosyal hayatın içerisinde sıradan bir olay karşısında latife tarzında söylenebilmektedir. Bu latifeler içerisinde müstehcen ifadeler içeren örneklere sıkça rastlanmaktadır. Behiştî, Tabî-i Büzürg ve Fehmî'nin söyledikleri beyitler bu aykırı tarzdaki manzumelere ilginç birer örnektir:

"Behiştî

*Mezkûruñ tab'ı ziyâde küşâde olmağın lañfeleri gâyetde çokdur.
Cümlesinden biri budur ki kaçaba-i mezbûrede zümre-i sipâhdan Baba
Kuşeyrî nâm nedîm-i hâs u 'âm olan yah-fürüşüñ ittifağen bir gün teferrüc-
künân cânib-i yahdânına revâne olduklarında mütâyebe yüzünden qarısına
müte'allık bu beyti bedihe hûb buyurmuşdur nüdemâya mañlubdur şebt
olundı. Beyt:*

*Harâretten meded öldük Kuşeyrî
Bize in'âm u 'âm eyle qarından*" (Solmaz 2005:230).

"Tabî-i Büzürg

*Letâyif-i lañfî bî-hadd ü lâ-yu'addur. Cümlesinden biri bu ki kendü Büyük
Tabî dinilmekle bilinür ve İstanbullu olan Tabî-i Küçek ki zu'mı kendüden
büyük vâkı' olmuş dâimâ mahlasları iştirâk üzre olmağın birbirleriyle hırhır-
ı da'vâdan hâlî degüllerdür. Bu hâletde bir gün zurefânuñ ber-güzidesi ve
şu'arânuñ pesendidesi Büyük Tabî'ye Amânî râst gelür. Mütâyebe tarîkıyla
"kanı Küçük Tabî görünmez" diyü aña su'al ider. Mezkûr dañi hâzır cevâb
olup lañfe yüzünden bu beyti 'ale'l-fevr nazm itmiş rağam oldı. Beyt:*

*Tabî-i Kücegi görmek dileyen
Görsün işte etegüm altında*" (Solmaz 2005:243).

“Fehmî

Ma‘a'l-kıssa Fehmî-i mezkûr Şâh Kulu'ya bir meclisde çok ibrâm olunup sâz çalmağda bediheten bu beyti dimişdür.

Beyt: İnende kelle huşk olma taşagun gibi Şâh Kulu

Ki andan süznâk öter benüm taşagumun kılı” (Kılıç 2010:1260-1261).

5- Gazel Formunda Söylenmiş Bedîhe

Tezkirecilerin verdikleri şiir örneklerinde görüldüğü üzere klasik Türk şiirinde irticalen söylenmiş şiirlerin birçoğunda hiciv ve latife görülmektedir. Örneklerin çoğunluğuna bakıldığında divan şiirinin alıştığımız anlam dünyası içerisinde mazmunlar ve edebî sanatlar kullanılarak oluşturulan belli üslup biçimlerine has şiir örnekleri daha az görülmektedir. Bedâhетен oluşturulan örneklerin çoğu beyit, mısra yahut kıta şeklinde söylenmiştir. Bu tarzda, gazel nazım biçiminde söylenmiş az şiir bulunması yukarıda değindiğimiz divan şiirinin belli kaidelerle oluşturulan şiir formundan dolayıdır. Nadir olan örneklerden bir tanesi Sâlim'in şu gazelidir:

“Sâlim

Sene bîñ yüz yigirmi altı târîhinde ‘abd-i fakîr Galata kaçısı iken erba‘â günü dîvânda merhûm Şehîd ‘Ali Paşa “efkâre düşürdü yâre düşürdü” zemzemesinde bir gazelcik olsa deyü buyurduklarında henüz dîvân tamam olmadın bu gazeli bediheten keşide-i silk-i tahîr eyleyip huzûr-ı ‘âlîlerine ‘arz olunmuş idi. Gazel:

Eşk-i terimi dîde ruğ-ı yâre düşürdü

Üftâdeligi şeb-nemi gülzâre düşürdü

Olsam ne ‘aceb eşk-i revânım gibi pâ-mâl

Gözden beni ol şüh-ı sitemkâre düşürdü

Derd-i dil-i dil-dâdeyi gör sâyık-ı taqdîr

Âzâde iken turra-i çarrâra düşürdü

Dil baħr-i maħabbetde şinâverlik ederken

Fülk-i emelin sâhil-i efkâre düşürdü

Murğ-ı dil-i âvâremizi bād-ı muħabbet

Şahn-ı harem-i gülşen-i ruhsâre düşürdü

‘İrfâna olan meyli bizi âsaf-ı ‘asrîñ

Sâlim yine hep vâdî-i eş‘âre düşürdü

Feyz-i kerem-i midħati ol şadr-ı güzîniñ

Bu nazm-ı teri yâd-ı dil-i zâre düşürdü

*Dā 'im nice ḥamd eylemeyem kim bizi Bārī
Zātūn gibi bir şadr-ı keremkâre düşürdü”* (İnce 2005:391-392).

6- Bedîheci Olarak Övülen Fakat Şiir Örnekleri Verilmeyen Şairler

Tezkire yazarları, şairlerin edebî şahsına dair yorum yaptıkları bölümlerde eğer bahsettiği şahsın irticalen şiir söyleme yeteneği varsa bunu dile getirmişlerdir. Fakat her zaman şairin birdenbire söylediği bu şiir örneklerini kaydetmemişlerdir. Bu durum divan şairlerinin söyledikleri örneklerin, her ne kadar tezkirelerde rastlamasak da farklı kaynaklarda karşımıza çıkabileceğinin bir göstergesidir. Hatta bu şiir örneklerinin bulunamaması, şairin bu yeteneğe sahip olduğunun söylenmesi bile irticalî şiirlerin yaygın olarak söylendiğini düşündürmektedir. Örneğin Mehdî'nin Kühü'l-ahbâr'da bedîheten şiir söylediği belirtilirken, şiir örneği verilmemiştir fakat aynı şâirin Latîfi Tezkiresi'nde bedîheten söylediği bir manzumeye rastlamaktayız. Yine Ferrûhî'nin Heşt Behişt'te “bedîhe-gû” bir şair olduğundan bahsedilirken şiir örneği verilmez ancak Latîfi Tezkire'sinde şairin bu tarzda bir şiir örneğini görmekteyiz. Bu başlık altında verilen Hâverî-i ‘Acem, La'lı, Müftî, Çağşurcı Şeyhî, Hitâbî, Mehmed Çelebi, Cevrî, Derviş Hilmî, Nâsır Dede adlı şairlerin irticalen söylemiş oldukları şiir örneklerine rastlamasak da bu tarzda şiirleri olduklarını tezkireciler belirtmişlerdir.

“Mehdî

Burusa'da peydâ olmuş şâ'ir-i bedîhe-güy nâmı ile ḥadır u i' tilâ bulmuş”
(İsen 1994:145).

“Mehdî

*Bir gün Mehmed Ḥan ile hem-‘inân olup eṣnâ-i rāhda giderken ittifāk bir
ḥayderî civân-ı şāhib-cemāl şîr-i şerze-misāl selâsil ü iglâlle rast gelür.
Etrāfına hoş-şadâ nice zîl ü zeng asmış ol çeşm-i esed-heybet ü şîr-şevketi
gördük de baḥr-i hezec-i aḥrebde bu şî'r-i şîrîni ve a'zebi bi'l-bedâhe 'ale'l-
fevr inşâ itmiş*

Şî'r:

*Bir gün felegün ṭablı kim öter idi güm güm
Sincâb sehâb üzre ki geymiş idi ḳaḳum*

*San seyr-i çemenlerde göklerde idi geştüm
Câm ister idüm gökden çarḫı şanur idüm ḥum”* (Canım 2000:509).

“Ferrûhî

*Şaruḥan vilâyetinde Aḳḫişâr-nâm ḳasabadandur. Ḥoş-ṭab' bedîhe güy
şâ'irdür”*

(KTB 2017:144).

“Ferrûhî

*Evâyil-i ḥâlinde yektâ ve yek cihet iken cihete ṭâlib olup tezkere almaga rāğib
olmuş idi. Ammâ tehî-dest vardugıyçün kethüda beg buna ḳanlusı gibi*

bakmış ol egri egri bakmışlar yüregın yakmış ve bi'l-cümle fakîrî'l-hâl olmağın evden gelemez ve âdet kapunun yolın bilmez ba'dehu bilür ki âdet kapusu kethüda beg imiş üstühânsuz olmaz bir 'aceb seg imiş. Bu kıt'ayı anda bediheten dimişdür.

*Kethüdâsına didüm bir ulunun
Nice olıcağ irür mansıba el
Didi remz ile bana çäre budur
Dolaş ol bir kapuya evden gel"* (Canım 2000:428).

"Hâverî-i 'Acem

Yâr-ı latîf ve merd-i zarîf hoş-şab' u nîk-şoğbet ve 'arşa-i satranç u nerdde esb-i fikri haylî cevelâna kâdir ve vâdî-i nazmda bedihe dimege hâzırdur" (Solmaz 2005:292).

"La'îf

Ekşer-i eş'ârı bî-te'emmül ü tefekkür hîn-i şoğbetde ve zamân-ı muşâhabetde vâkı' olurdu ve nice ferd ü rubâ'îyi bedihe söyledü" (Canım 2000:489).

"Müftü

Ferd ü rubâ'îden hûb ebyâtı ve ber-vech-i bedâhe ba'zı kelimâtı vardır" (Canım 2000:306).

"Çağsurcu Şeyhî

'Ale'l-fevr bedihe dimekle bî-nazîr ve didüğü ebyâtı def'î levh-i dilde taşvir idüp şüret virmekde mâhir ve her dürlü le'tâyife kâdir ekşer-i le'tâyifde didüğü ebyât hezle mâyil ve hikâyeye mebnîdür" (KTB 2017:158).

"Hitâbî

Akdenizde olan Midilli-nâm vezîre kal'asındandır. Selîkî-şab'dur. Didüğü eş'ârı ekşer 'ale'l-fevr dir bedihe-güydur" (KTB 2017:179).

"Mehemmed Çelebi

Üslûb-ı inşâya ve kavâ'id-i mükâtebâta çok mümâreset itmiş hoş-şab' zihni güşâde ve kendüsi bî-pervâ âzâde-dil eş'ârı çok 'ale'l-fevr dimekte nazîri yok"

(KTB 2017: 135).

“Cevrî

Cevrî Efendi'nün üdebâ ile müşâ'are-i bedîha-güyânesi kesîrdir. Her sene mu'âyenesine me'mûr olmakla işnân-ı dâhîlinde bulunan şu'arâ birçok neşîdeler nef' ü i'tâ ve gâzellerini tahmîs ve tanzîr ederlerdi”

(KTB 2018b:199).

“Dervîş Hilmî

Lâkin bu rütbe tabî'at-şinâsî ve suhan-dânî ki gâyetle kuşvâ ve nazar olınsa bedîhe-gûluk meslegine sülûkları hüveydâdur”

(Genç 2000:129).

“Nâşır Dede

Bedîhîdür ki inşâ'allâhü te'alâ elsine-i selâsede şâhîb-i dîvân olurlar”

(Genç 2000:503).

7- Övgü-Minnet-Saygı İçeren Bedîheler

Divan şairleri sahip oldukları ifade kudretini övgü-minnet-saygı içeren şiirlerde her daim kullanmışlardır. Genellikle bir devlet erkânına ithaf edilen kasidelerle anlam dünyası olarak benzeyen bu tarzda bedîheler, dinî bir zat, devlet büyüğü veya saygı duyulan bir kişi karşısında söylenmişlerdir. Zînetî, Gubârî, Halîl-i Zerd, Mahremî, Ahmed Paşa, Gulâmî, Hayâlî, Dervîş 'Aysî, Semâhât Ömer Dede, Hasbî, Mevlânâ İshak ve Merdümî'ye ait örnekler şunlardır:

“Gubârî

Ol hâkân-ı büzürgvâr aqlâm-ı müşğbâr ile ki lü'le-i çeşme-i çemenzâr-ı sehvâvet ve nây-ı nağîr-i meydân-ı şecâ'atdûr ve elfâz-ı dürer-bârıyla ki bir lafz-ı yesîr ile niçe kalem-revi zabt u teşhîr ider bâlâ-yı ruk'ada mişâl-i tuğrâ bu mîşrâ'-ı garrâyı yazmışlar idi.

Mîşrâ':

Bildüm anı kim imiş Maḥmile kâḍî olsun

Mezbûr daḥı bi'l-bedâhe u mîşrâ'ı diyüp cenâb-ı sa'âdet-destgâha inhâ itmiş idi.

Mîşrâ':

Şöyle ḥîdmet idelüm kâfîle râzî olsun”⁹ (Kutluk 1989:716).

“Halîl-i Zerd

Bir gün Pertevî Şems meyḥânesi dimekle ma'rûfkâşâneye pertev-endâz olup şâ'ir-i mezbûr daḥı ol maḥall ü maḳâmda muḳâbil-i âftâb-ı didârı olmagla pür-süz u güdâz olduḳda bedîhe bu beyti dimişdür.

⁹ Bedîhe Meşâîrî'ş-şu'arâ ve Kühü'l-ahbâr'da da geçmektedir.

Beyt:

*Pertev-i mihr-i ruhuñ yüzümüze virdi ziyā
Şems meyhānesiniñ yine günü toğdı şehā*¹⁰ (Kutluk 1989:347).

“Maħremī

*Bir tārīħde Şahn müderrislerinüñ şāhid-bāzlarından Pīrī Paşazāde
Mehemmed Çelebi ve Aşçızāde Hasan Çelebi tebdil şüretle Ğalataya
geçmişler. Paşkalya cem'iyyeti olmağın muğ-beçe dilberler seyrine rağbet
idüp deyr içine girmişler. İttifaķ Maħremī bunları seçmiş.*

Nazm

*Ğalataya şanem seyrine gelmiş
Sitanbuldan bir iki dīn ulusı*

bedihesini dimiş” (İsen 1994:271).

“Zinetī

*Şeyhü'l-islām Ebu's-şu'ūd-ı 'ālī-maķām maħdüm-ı devletmendi olan
Mehemmed Çelebi Efendiye varup gelürdi. Ekşeriyā anlarun 'atāyā vü
ihsānı ile geçinürdi. Bir gün mestāne bāb-ı devlet-me'ābına gelmiş.
Maħdüm-ı 'ālī-ķadr şehnişini revzenesinden görüp nedür Monlā Zinetī diyu
iltifať buyurmuş. Ol dađi bedihe bu beyti okumuş.*

Ve lehū

*Dāmen-ālūde vü destār perişān yaķa çāk
Küyına geldi yine Zinetī-i rüsvāy”* (İsen 1994:224).

“Aħmed Paşa

*Menķabe-i muşarun ileyh. Bu vāķı'a vāķı'u şāyi'dür ki bir gün Sultān
Mehmed ğilmān-ı ĥāsdan bir serv-i bülendi nuş u pend için bende çekmiş
ve toħm-ı ĥışm-ı kīneyi mezra'a-i aħr u ğazabda ekmiş idi. Mezķūr ol ķayd
ile muķayyed olan bendeyi bendde göricek bi'l-bedāhe bu rubā'ī şādır u vāri
ve lāyiğ u mütevārid olur.*

Rubā'ī:

*Cihān yansun ki ol şem'-i şeker-ħand
Yatur ğiryān ayağında demür bend
Lebi Şirāzī ĥalvādur şatarsa
Deger Mışr u Buħārā vü Semerķand”* (Canım 2000:157).

¹⁰ Bedihe Meşâirtü'ş-şu'arâ'da da geçmektedir.

“Gulâmî

Ĥālâ müftî olan ĥâce-i dîn ve dâver-i dünyâ Ĥâce Çelebi Efendi kâzî-‘asker iken bir gulâm-ı ĥüb-rû ki ĥüsn ü cemâlde ĥurşide bî-iĥtiyâr itdürürmiş ser-fürü ĥürriyet-i aşliyye da‘vâ idüp Gulâmî-i merĥûm müdde‘âsına şehâdet itdükde edâ-yı şehâdetde ĥaylî mübâlağa eylemiş. Kâzî-‘asker Efendi Gulâmî’de gulâma nisbet görmişler bu mışrâ‘ı bedî‘ ile telmih buyurmuşlar.

Mışrâ‘:

Gulâmînün gulâma nisbeti var

Gulâmî daĥı ĥâle vâkıf olup bedîheten bu mışrâ‘ la cevâb virür.

Mışrâ‘:

Efendinün de olsun himmeti var” (Kılıç 2010:1661).

“Ĥayâlî (d. 1850)

1287/1870 senesinde Malatya nâ‘ib-i sâbıķı Feyzî Efendi-zâde ders-i şerîķimizden ‘İzzet Efendi ile birlikte Sülûķiye Mescidi’nde Ĥayâlî Efendi’nin yanına uğradıķ. ‘İzzet Efendi Malatya’dan yeni gelmiş idi. Ĥayâlî Efendi, ‘İzzet Efendi’yi görünce gülerək bi’l-bedâhe:

Rabb-i ‘İzzet ‘İzzet’i ‘izzetle ‘izâz eyledi

mişrâ‘-ı bedî‘ ini inşâd gibi zerâfet-perdâzlıkta bulundu” (KTB 2018:371).

“Dervîş ‘Aysî

Ebnâ-i ricâl-i Şâmdan bir nev-cüvân-ı ‘âlî-ķadr olup Ĥazret-i Dede Aĥmed Şabûĥî ĥuddise sırruhu Şâm şeyĥi iken bir gün bir maĥallde cüvân-ı mezbûr ser-mest-i sabûĥ-ı ‘ayş-ı ĥoş eyyâm iken ‘Azîz-i Müşârünileyh teşâdüf ve ĥavâle-i ĥançer-i nâz idüp Dervîş şimdi benüm bu tavr-ı levendânemi müş‘ir bir beyt inşâd eyle yoksa seni nişân-gâĥ-ı ĥançer-i ĥün-âşâm iderem diyü cesâretleri Ĥazret-i ‘Azîzün ĥoşına gelüp bedâheten bu beyti gûya oldılar.

Beyt

Ĥançer elde tiĝ belde bâde serde sîne çâķ

Şeh-levendüm tarz-ı ĥâşşun âdemî eyler helâķ” (Genç 2000:361-362).

“Semâĥat ‘Ömer Dede

Ve daĥı bu kıt‘a-i ĝarrâ-yı bi’l-bedâhe Ĥazret-i Ĥalîd ibn Zeydü’l-Enşârî Rağıya ‘llâhü ‘anh türbe-i muĥaddeseleri ziyâretinde gûyâ oldılar.

Ĥıt‘a

Ĥâķ-pâyün tütüiyâ iden ulu’l-ebşâr olur

Cenneti mu‘tâd iden cân bende-i Enşâr olur

*Bir gedâ kem-ter gulâmundur Semâhu'd-dîn Velî
Mültefit bi'l-'izz olur ihsân vücūd ihzâr olur” (Canım 2000:236).*

“*Hasbî*

*Anatoli vilâyetinden Gedûs-nâm kasabadandır. Kudemâdan Keşfinün
karındaşı ve ol devr ‘ayyâşlarınun kallâşı vü evbaşî olmağla İbrâhîm Paşa
merhûmun evâ’il-i vezâretinde bir fesadda bulunmuş. İstanbul şubâşısına
hâbse virülüp işkence itmesi murâd olunmuş. Ol şeb ki mezbûrî bağlayup
kollarından asarlar. Ya’nî ki ‘örf-i işkence envâ’ını edâ itmege sa’y iderler.
Hasbî bedihe bu maṭla’ı dimiş. Şubâşî az çok ehl-i tab’ muḥibbi olmağla
rahm eylemiş. Ol maṭla’ budur.*

Beyt

*Derd-i dâğ-ı ‘ışk kim itmez taḥammül Kâf ana
Hoş döyer bu nâtüvân gönülüm benüm inşâf ana”¹¹ (İsen 1994:207).*

“*Mevlânâ İshak*

*Ammâ kendüye Şâm kazâsı tevcîh olunduğda bir münâsibce târîḥ fikrin
itmiş:*

Aḥşâm oldı

*Lafzı târîḥ düşmekle mevtine teṭayyür kılmış. Ölmege giderüz diyü aḥbâbı
ile vedâ’a başlamış. Bâ’iş-i vedâ’ nedür didüklerinde*

Târîḥ

*Şehr-i zi’l-hiccede ‘azmüm sefer-i Şâm oldı
İstedüm yazmağâ târîḥini aḥşâm oldı*

*beytini oğmış. Vaḳtâ ki Şâm diyârına yaḳîn olmuş vâridâtından bu bedihe
şudür bulmuş.*

Min nazmiḥî

*Cennet kohlısı gelmege başladı meşâma
Yaḳlaşdı gibi kâfilemüz menzil-i Şâma” (İsen 1994:192).*

“*Merdümî*

*Sene seb’in ešnâlarında Turak Çelebi merhûma ki defterdârlık virildi.
Mirâḥorlığı ḥâlinde giydüğü ser-â-ser zer-beft câmeler ile vakt-i ‘aşrdâ nîm-
mest ḥaremden çıkdı. Anda ḥâzır bulunan mensübâtı taḳbîl-i yed itmege
müsâra’at idti. Pes merḳûm Merdümî bedihe bir maṭla’la çıkageldi. El öpüp
şundugı gibi elli pâreden ziyâde zer-beft ve dîbâ câmenün ol meclisde bahş
olinmasına sebeb oldı ki ol maṭlâ’ bu idi.*

¹¹ Bedihe Meşâirtü’ş-şu’arâ’da da geçmektedir.

Nazmuhū

*Çünkü defterdār olduñ hāreler giymek gerek
Şeh-benek kaftanların bî-çāreler giymek gerek”* (İsen 1994:326).

8- Ölümüne Binaen Söylenmiş Bediheler

Ölüm, klasik Türk şiirinde mersiye ve tarih manzumelerinde sıklıkla işlenmiş evrensel bir temadır. Ümîdî'nin ölümü üzerine kim tarafından söylenmiş olduğu belli olmayan bir beyit, Figânî'nin ölümüne Kınalızāde Hasan Çelebi'nin bir bedihesi ve Meşâ'irü'ş-şu'arâ müellifi Âşık Çelebi'nin bir zatın ölümü esnasında Enverî ile yanyana olduğu ve şairin bu olay üzerine söylediği beyit, ölüm temalı bediheten söylenmiş şiirler konusunda karşımıza çıkan üç örnektir:

“Ümîdî

Bimār olup mevt zamānında cism-i zerdine bakup bedihe bu beyti dimişler.

Maṭla^ç:

Sarardı cism-i zārum oldı altun

Bizi harçlanmak ister gibi geldün” (Solmaz 2005:215).

“Figânî¹²

*Vezîr-i sālifü'z-zıkr aşhāb-ı nifākuñ mekâ'id ü maḥādi' in şaḥiḥ ü vāқи' zann
itmekle harf-i nefy olan tiğ-i siyāsetle işbāt-ı vücūd u ḥıyānet selb idüp bî-
günāh ol derdmendi Mansūrvār ver-dār idüp bî-sebeb şalb itdirmişdür.*

Li-muharririhî bedihe :

Çıkdı gerçi zāhiren cism-i Figānî göklere

Döne döne çıkdı çāk āh u figānî göklere” (Kutluk 1989:765).

“Enverî

*Oğlan Şeyḥ'ün Atmeydānı'nda boynın urduklarında Enverî ile fākîr anda
bile ḥāzır idüm bediheten bu maṭla^ç'ı söyledi.*

Maṭla^ç:

Dil uzatdı sen şeh-i mülk-i cemāle gördiler

Şem^ç-i bezm-ārānun ey mey-pāre boynın urdılar” (Kılıç 2010:390).

9- Diğer Örnekler

Şu'arâ tezkirelerinden toplanan irticalen söylenmiş şiirlerin hepsinin içerisinde genellikle bir latife geçtiği için, bu örneklerin tasnifleri hususunda farklı başlıklandırmalar yapılabileceğini daha önce belirtmiştik. Verilen örneklerin de açıklandığı ayrıntılı bir inceleme yapılması veya tezkireler dışındaki kaynaklardan da irticalî şiirlerin toplanıp bu örneklerin artırılması durumunda daha ayrıntılı bir tasnife rahatlıkla gidilebilecektir.

¹² Bedihe, Kınalızāde Hasan Çelebi tarafından söylenmiştir.

Çerçevesi sınırlı olan bu çalışmada yukarıda yaptığımız genel başlıklandırmalar dışında kalan örnekleri bu başlık altında toplamayı uygun görmekteyiz.

“Enverî

İttifâken bir gün iki destî şarâb ile ol rind hâne-i harâba giderken şubaşıya rast gelür. Envâ'-ı 'itâb u 'ikâba müsteḥak oldukda hemân bediḥe bu beyti oқыıvürür. Bu eṣ'âr-ı âbdârun yüzi şuyına ḥalâş bulur mezkûr beytin bir mısrâ'ı Aḥmed Paşa'nun Kerem ḳasidesindendir. Tazmîn-i ḥâş vâkı' olmuştur. Beyt:

İki destüm tolı mey destümi sındurma benüm

Tutalum iki elüm ḳanda imiş ḳanı kerem” (Solmaz 2005:221)

“Sâfi

Sâbıḳü'z-zıkr müşârünileyh Muḥîṭî Efendi'nün nâibi iken Erzurum'da ḳış kıyâmet olup bir bâğçe kenârında otururken penceresin açup bâğına nâzır oldukda Muḥîṭî Efendi buyurmuşlar. Mısrâ'ı:

Aḳ saḳallu ḳocacığ olmuştur bâğ

Şâfi bu mısrâ'ı bediḥeten tekmiḻ itmiş ki mısrâ'ı:

Bürçegi aḳ ḳarıcuḳ olmuştur tağ” (Solmaz 2005:390-391)

“Aḥmed Paşa

Aḥmed Paşa vezîr-i a'zam iken ba'z-ı aşḫâb-ı buğz u sitem iç oğlanlarından birisine 'ıṣḳ u maḥabbet itmişdür diyü bu ma'nâ-yı ḥıyânet ile cenâb-ı pâdsâha ḡamz u ḡıybet iderler. Âhir sultân-ı nüktedân anı tecrübe vü imtiḥân için henüz germâbe-i 'ıṣḳında süzân ve zülf-i pür-çîn ü kâkül-i müşḡin ḡamıyla derhem ü perişân iken ol cevân-ı perişân ile anı ḥammâma ḳomaga ferman ider ve sevdâ-yı 'ıṣḳın fâş itmek için dilber-i sîm-endâmun zülfini trâş itdürüp ḥaste-i derd-i 'ıṣḳ-ı cânân ve şikeste-i marâz-ı hicrân olan Aḥmed-i bî-câna ol ṭabîb-i dil ü cân ile âb-ı kevşerden ḥüster şerbet-i cân-perver irsâl ider. Aḥmed Paşa dahı ol ḥabîb-i 'İsâ-ḥaşletün şerbetin içdükte ve keyfiyet-i bâde-i 'ıṣḳından mest olup geçdükte bediḥe bu beyti dir:

Zülfün gidermiş ol şanem kâfirliḡin ḳomaz henüz

Zünnârını kesmiş velî dahı müselmân olmamış”¹³ (Kutluk 1989:135).

“Emrî

Bir gün Şemsî-i mezbûr Emrî'ye tûtîvâr söylediḡi sözden haberdâr olmasun diyü bir mikdâr esrâr ile hayrân ve bâğ-ı dimâḡından murg-ı Hümâ pervâz 'aklını perrân ider ki mezbûrı maḡlûb itmekle hacel ve yârân arasında münkesir ü münfâ'il ide. Emrî dahı bu hîleden ḡâfil ü zâhil bî-şümâr gubâr yiyüp kanzil olur. Mezbûr Şemsî Emrî'nün kör bengi olduğın görür. Kebâb yeriken Emrî ismine ta'miye idüp Kebâb bî-hadd hordem bârî dir. Emrî dahı bî'l-bedâhe beşâret ismine bu beyti dir:

¹³ Bediḥe, Meşâirü'ş-şu'arâ ve Heşt-Behişt'te de geçmektedir.

*Zârem zi-âh u nâle bisyâr muttasıl
Dârem zi-baht-ı hîş hemîşe hırâş-dil*"¹⁴ (Kutluk 1989:180)

“Monla Ğubârî

*Ve bi'l-cümle Sulţân Korkud ki'âzim-i râh-ı âhîret oldı. Birâder ol firâķla
Geyikli Baba meşîhatın ihtiyâr idüp ol zâviyede kût-ı lâ-yemût ile kanâ'at
kıldı. Hattâ*

Min nazmihi

*Ğayâl-i çeşmüm âhûlarla her bâr
Geyiklü Babaya döndün behey yâr*

bedîhesini ol münâsebetle söylemiş” (İsen 1994:250)

“Şem'î⁵

*Menķüldür ki bir gün Şem'î ve Mesîhî ittifakla Ğalaťa seyrine gitmişler.
Deyrün maĞbûblaruñ seyr idelüm diyu kiliseye duĞul itmişler. Zurefâ-yı
şu'arâdan biri ki anları görmiş. Bedîhe bu kıt'ayı nazm idüp şöhret virmiş.*

Min nazmihi

*Ğalaťada Mesîhî deyre varmış
Meger Şem'î anuñla bile gitmiş*

*İşidenler Ğalat idüp didiler
Mesîhî kiliseye mum iletmiş”* (İsen 1994:235)

“Hecrî

*MerĞûm kendü Edirne ķazîsi olup Ğâmid Çelebi kendüden müte'ahĞir iken
İstanbul ķazîliğından Rûmili ķazî' askeri olup yirine Ğara Çelebi-i merĞûm
İstanbul ķazîsi olduĞı Ğaberi geldükde bedîheten dimişdür.*

Beyt:

*SâĞarı devr-i felek 'aksine dönder sâkiyâ
Döne döne Hecrî'ye ol cevri idüpdür ķat ķat”* (Kılıç 2010:537)

“Lâmi'î Çelebî⁶

ŞeyĞi olan Emîr BuĞârî'ye bu Ğazeli virmişdür.

¹⁴ Bedîhe Meşâirü'ş-şu'arâda da geçmektedir.

¹⁵ Bedîhenin kim tarafından söylendiĞi belli değildir.

¹⁶ Bedîhe, Emîr BuĞârî tarafından söylenmiştir.

Gazel:...

*Bir mürçeyem kuş dilin öğrenmege geldüm
Dīvān-ı Süleymānī vü Dārāt gerekmez¹⁷*

Şeyh-i merhūm daħı okıyup bediheten bu beyi dimişdür.

Bejt:

*Ey mürçe bu kuş dilin öğrenme ne hâcet
Çün mülk-i Süleymānī vü Dārāt gerekmez (Kılıç 2010:753)*

“Selîkî”¹⁸

*Merhūm evvel kâzî olduğda gözi ağardı. Faķır rast gelüp bediheten bu beyti
diyüp okıdum.*

Li-muħarririhî:

*Ķâzî olmışdur Selîkî n'ola a'mâ olsa ger
Çün dimişlerdür izâ cāe'l-ķazâ 'ameye'l-başar” (Kılıç 2010:1005)*

“Sulţān Murād Ħān-ı Ķāzî

Eşnā-i şöhetde 'ale'l-fevr didügi maţla' larun biri bu maţla'dur.

Maţla':

*Çalınur çengler ayalar karşılır
Raķs urur rakķâs çardaķ sarsılır” (KTB 2018a:14).*

“Ahmed Paşa

*Ve merhūm bedihe-güylükla şöhet-şi'ār olup naķl olunur ki meclis-i Sulţān
Mehemmedî'de Rind-i Şirāzî'nün Dīvān-ı belāġat-perdāzından tefe'ül
olnuķda bu beyti vārid olur:*

Şi'r: Ānān ki hāk-rā be-nazar kimyā kunend

Āyā büved ki gūşe-i çeşmī be-mā kunend

İrticālen bu gūne tetebbu' ider ki:

Ānān ki hāk-rā be-nazar kimyā kunend

Hāk-i cevāhir-i ķademet tütüā kunend” (KTB 2019:43)

“Şāh Muhammed Çelebi

*Ħikāyet olunur ki nev-niyāzān-ı ihvāndan iki derviş-i sāde-dil birbiriyle
müşācere eşnāsında birisi āħirine otun lafzıyla ta'ne-gūşā-yı zebān-ı 'itāb
olup mübtedī-i merkūm ħuzūr-ı Çelebī-i Müşārün-ileyh'e 'arz-ı ħāl-i*

¹⁷ Gazelin yalnızca makta beyti alınmıştır.

¹⁸ Bedihe, Aşık Çelebi tarafından söylenmiştir.

*teşekkî-me‘âl itdükde bedâheten bu beyt-i garrâlarıyla faşl-ı müdde‘â-yı
beyne-hümâ buyurup latîfe-i behiyeleri bâ‘is-i taşaffüh-ı cemîl olmışdur.*

Beyt:

Nefs-i bed-hû kı‘ola pür-âteş otun lafzından

Hîme-i nâr-ı gâzab oldığına şâhiddür” (Genç 2000:249-250).

Sonuç

Bu çalışmada tezkireler taranarak irticalen söylenmiş tüm şiir örnekleri toplanıp tasnif edilmiştir. Alınan örneklerin günümüz Türkçesine aktarılması ve yorumlanması makaleden daha kapsamlı bir çalışmayı gerekli kılmaktadır. Bu sebeple mevcut şiir örnekleri gösterilip divan şiirinde irticalen söylenmiş birçok şiirin olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

İrticalen şiir söyleme geleneği daha çok halk şiirinde görülmektedir. Ancak klasik Türk edebiyatı sahasında da bu tarzda söylenmiş şiir sayısının az olmadığını söylemek mümkündür. Yalnızca tezkireler taranarak elde edilen manzume örneği 52’dir.

Şu‘arâ tezkiresi müelliflerinin, eserlerini irticalen yazılmış şiirleri kaydetmek amaçlı yazmadıkları muhakkaktır. Genellikle nükte içeren bu şiirleri eserin içinde vererek okuyucuyu eğlendirmek amaçlardan biridir. Bu gözle bakıldığında tezkirelere girmemiş birçok irticalî şiir olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Tezkirelerde şairin “bedi‘he-gû” (düşünmeden şiir söyleyen) olduğu söylenip bu tarzdaki şiirlerinin verilmediği örnekler olması mevcut durumu destekler niteliktedir. Tezkire müelliflerinden Âşık Çelebi, Kınalızâde Hasan Çelebi ve Gelibolulu Âlî’nin kendi söyledikleri irticalî beyitleri kaydetmeleri ve diğer tezkirelere nazaran bu eserlerde başka şairlere ait irticalî şiirlerin fazla olması, onların bu tarzda şiirlere ilgi duyduklarını düşündürmektedir.

Sadece tezkireler taranarak tespit edilen örnekler, özellikle şiir mecmuaları ve divanlar tarandığında klasik Türk edebiyatı sahasında irticalen yazılmış şiir örneklerinin artacağını göstermektedir.

Kaynaklar

- Alkan İspirli, Serhan. (2000). “Türk Edebiyatında Tarih Düşürme Geleneği”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14, s. 79-88.
- Artun, Erman. (2014). *Ansiklopedik Halkbilimi / Halk Edebiyatı Sözlüğü*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Canım, Rıdvan. (2000). *Latîfi Tezkiretü 'ş-şu'arâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Durmuş, İsmail. (2000). “İrticâl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt XXII. İstanbul. s. 459-460.
- Oğuz, M. Ocal. (2015). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Erdoğan, Kenan. (2010). “İrtical, Yozgatlı Mehmed Said Fennî Divanı nda Bedihecilik (İrtical-Doğaçlama) ve Yozgat'taki Kültür Ortamı”. *Şehriyar*, Yıl 2, Sayı 15, s. 42-45.
- Genç, İlhan. (2000). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- İnce, Adnan. (2005). *Tezkiretü 'ş-şu'arâ – Sâlim Efendi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları,
- İsen, Mustafa. (1994). *Kühü'l-ahbarın Tezkire Kısım*. Ankara: AKM Yayınları.
- Kılıç, Filiz. (2010). *Âşık Çelebi Meşâ'irü'ş-Şu'arâ İnceleme-Metin*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Köprülü, Fuad. (1999). *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. KTB. (2018_a).
http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56165,hest-bihistpdf.pdf?0&_tag1=03EE5380B678F1063BF0A9ED54D2FA0DD771F0E5&crefer=02E76580E35CC50B4EEDA8A0F1A3DEF897F47A994C661B2C807A998D5F3BD0D8 (Erişim Tarihi: 12.11.2018).
- KTB. (2018_b).
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/58689,ali-emiri-efendi--tezkire-i-suara-yi-amidpdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 17.12.2018).
- KTB. (2019).
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 22.01.2019)
- Kutluk, İbrahim. (1989). *Kınalı-zâde Hasan Çelebi Tezkiretü 'ş-şu'arâ*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Pala, İskender. (2011). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Redhouse, W. James. (2016). *Müntehabât-ı Lüğât-i Osmâniyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Solmaz, Süleyman. (2005). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme – Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Zavotçu, Gencay. (2009). *Rıza Tezkiresi (İnceleme – Metin)*. İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı.
- Kadri, Hüseyin Kazım. (1927-1945). *Büyük Türk Lugatı*, I-IV cilt, İstanbul.

